Mé jméno je Ladislav Baláž. Narodil jsem se v Moravskoslezském kraji, v okrese Karviná. Tady žiji dodnes. Rodiče pocházejí ze Slovenska. Tatínek se narodil v okrese Michalovce, v obci Malčice. Máma taky v okrese Michalovce, ale v obci Kačanov. Do školy jsem chodil zde v Orlové, dětství jsem také strávil zde. Tatínek byl partyzán, v sedmnácti letech vstoupil k partyzánům na Slovensku. Když československá armáda tlačila na Němce, táta chtěl jako partyzán utéct a tam ho chytli Ukrajinci, i s dalšími kamarády, dali je do takového kempu, kde byli zajatci. Když už byl postup, tak je ti Ukrajinci chtěli zastřelit, ale den předtím, jak nám táta vykládal, se jim podařilo utéct a schovat se do zemljanky a další den už tam byli Rusové i s československou armádou. V tu chvíli vylezli ven a táta vstoupil do té armády.

Pak po válce táta řekl, že z armády odchází, že je mladý. Dozvěděl se, že zde na Karvinsku jsou šachty, tak podepsal místo té vojny přemístění sem na šachtu a začal tu pracovat. S matkou se nastěhovali do Orlové a já už jsem se narodil tady. Moji dva starší sourozenci se narodili ještě na Slovensku. Rodiče to taky neměli lehký. My jsme měli jinou výchovu, než mají děti dnes. Dnes dítě zabrečí a musí mít tablet nebo telefon. Dneska je všechno o elektronice. Předtím to byla jiná výchova. Tvrdá.

Táta na mámu i na nás mluvil romsky, ale občas taky východňársky. Já když jsem nastoupil do školy, já jsem nevěděl, co znamená slovo kalhoty. Já jsem řekl nohavice. Tak se to řekne východňársky.

V šedesátých a sedmdesátých letech jsme šli do učení, já, bratr i sestra. Sestra šla jako kuchařka, ta už bohužel zemřela. Bratr šel jako mechanik pro VOKD. Většinou potom dělal na šachtách v Ostravsko-karvinském revíru. Já jsem se šel učit jako důlní mechanizátor. Na učilišti to nebylo lehké. Dívali se jako: „Aha, cikán.“ Setkal jsem se tam s šikanou, nadáváním. Ale byli tam zas dobří učitelé, kteří mě podrželi. Sousedi nás tady v Orlové znali, byli jsme starousedlíci, nebyl žádný problém. Romové tady většinou pracovali na šachtách, v technických službách. Tenkrát byla domovní správa, v rámci té Romové opravovali byty, udržovali parky a celé město. Dělali to řádně. Soužití bylo skvělé, nikdo neměl odvahu říct někomu, že je černej, nikdo neměl potřebu někomu nadávat verbálně.

Po srpnu 1968, když přišli Rusové, tak jsme odtud odjeli na Slovensko. To bylo tak: Mně bylo 11 let, to vím přesně. Celá rodina jsme spali a nad ránem kolem půl čtvrté ráno jsme slyšeli velký hluk. Když jsme šli k oknu, po ulici jely tanky, velice nízko létala letadla. Táta začal řvát, že asi začne válka. Máma, ta odpadla, omdlela. Táta ji křísil. Všichni jsme se sbalili a šli jsme k naším příbuzným. To byla sestra od mámy, byla tam švagrová, tety a byli jsme všichni v jednom domě. Celá rodina, jak tety, strýcové, švagrové, všichni. A tam se ti starší už domlouvali co a jak. Do školy jsme nechodili, protože rodiče o nás měli strach. Když se to začalo pomalu uklidňovat, táta nás odhlásil ze školy a jeli jsme na Slovensko. Tam jsme měli pozemek a dům. Tak jsme tam bydleli rok a po roce jsme přijeli zpět. To bylo na přelomu 1969 a 1970.

Když jsem dokončil školu, táta chtěl, abych dělal nějakou nástavbu . Ale máma se dívala na to, že je nás mnoho, že je třeba nás živit, takže bych měl nastoupit do práce. Jenže pak přišla vojna… Tam jsem si udělal řidičák, takže když jsem přišel z vojny, nastoupil jsem hned do ČSAD. Mladý kluk, strašně mě bavilo řízení. Pak jsem ale stejně poracoval na šachtě. Dělal jsem tam celkem 21 let a během těchto let jsem si zhuntoval zdraví.

Velmi dobře si pamatuji, když přišla revoluce. To bylo z televize, na ČT1, já jsem akorát vstával na směnu, to bylo v půl páté ráno, a tam ukazovali, že policie zasahovala proti studentům. To byl den

potom. 18. listopadu 1989. Řekl jsem manželce: „Něco se děje, tak se dívej na zprávy!“ Já jsem šel akorát šel na směnu. Pak byl víkend, tak jsem se neodtrhl od té televize, vše jsem sledoval. Já jsem to vnímal tak, že se konečně něco děje. Že už se lidi probudili. A že už ta společnost volala i nás, Romy.
V dalších dnech jsem kontaktoval další Romy z přípravného výboru Romské Občanské Iniciativy (ROI). Když mi skončila směna, sedl jsem si do auta a jel jsem do Bílovce, kde jsem sháněl Janka Horvátha. Tam jsme se setkali a začali jsme odhadovat, co se bude dít. Byl tam i Saša Kováč, tak jsme něco dali do kupy a napsali jsme Emilovi Ščukovi, ten nás pozval do Prahy, tam jsme připravovali dokonce i romský sjezd, kde se volili zástupci Romů a celý výbor. Majorita volala: „Pojďte s námi.“ A my jsme do toho šli. Jenže jsme už tehdy tušili, že to půjde s Romy k horšímu, takže jsme říkali všem, co nemají dokončené školy, aby si udělali večerní školu a tak.

Na začátku roku 1990 byl sjezd ROI a já jsem dostal na starost romskou kulturu a byl jsem zvolen tajemníkem za okres Karviná. Angažoval jsem s v oblasti romských tradic a zaměřoval jsem se na děti, aby ta tradice stále žila. V dnešní době se zapomíná to, čemu se v romštině říká romipen, paťiv. To už nikdo nezná, jen ti starší. Ty děti se měly vychovávat k romské tradici. Já jsem jezdil do Prahy a vnímal jsem, že se něco mění, k dobrému.

Ale když se rozdělila republika v roce 1993, všechno šlo do úpadku. Romové narození na Slovensku si museli vyřizovat občanství, veškerá naše komunita, která tady žije, začala nadávat“ „Jak budeme jezdit na Slovensko, když tam budou hranice, budeme potřebovat pasy! Jak budeme vyřizovat to občanství?“ To bylo v roce 1993, kdy to pro nás všechno šlo do úpadku, kdy se to najednou zlomilo. Pak začala upadat i ROI. Pamatuji si, že byla předvolební kampaň, po Emilovi Ščukovi to převzal Štefan Ličartovský a ten nechal ultrapravicového poslance Miroslava Sládka a jeho stranu běžet před naším romským šotem. My jsme mohli jít dřív do vysílání, ale on nechal Sládka před námi. Pak už Romové začali tlačit, nelíbilo se jim to a to, už byl ten úpadek. Romové přestali věřit. A nevěří dodnes.
Situace ve společnosti se začala zhoršovat po první vraždě Roma Berkyho. To byl rok 1993. Pak po zavraždění Romky Helenky Bihárioví. Pak to začalo. Najednou se začaly objevovat soukromé pozemky, zákazy vstupu, kde viděli Roma, tam ho zmlátili. Nebo zmordovali tak, že byl těžce nemocen a nikdo nebyl souzen. Byla to beztrestnost. Ty útoky byly beztrestné.
Já jsem se v této věci angažoval už jako člen ROI, měl jsem určitou funkci. Mě to štvalo, že se nikdo neangažuje. V mém městě se stal závažný čin, došlo k vraždě Roma Milana Lacka. Šlo o to, že on šel pro děti, které byly u babičky, a když se vracel od babičky s dětmi, napadli ho skinheadi, dokopali ho tam a pak policie řekla, že ho přejelo nákladní auto. Já jako bývalý řidič ČSAD jsem věděl, oč jde, jak by to vypadalo, kdyby někoho přejel nákladďák. Do případu jsem se dostal, protože Milan Lacko byl od sestřenice manžel. Každý o mně věděl, že tady něco dělám, že jsem člen ROI, že tady mám určitou funkci. Tak za mnou přišli a říkali: „Udělej s tím něco!“ Tak jsem to nahlásil na Radě vlády, mezirezortní komisi. Také jsem hned dal vědět ERRC (Europa Roma Right Center), co se stalo v našem městě. Pak jsem to napsal do novin. Potom jsem byl pozvaný Českou televizí, paní Drtinovou, a dal jsem to do rádia BBC1, chtěl jsem dát vědět i na západ, co se zde děje. Jenže v tu chvíli už šel úřad proti mně. Co to dělám, proč se angažuji, že do toho mi nic není, ať do toho nestrkám nos a takové věci.

Byl jsem zatlačen ke zdi, poslali mi výhružné dopisy, že ví, kam děti chodí do školy, že mi vypálí barák a celou rodinu. Já jsem v té době ani nevěděl, co je to Molotovův koktejl. Jenže jsem najednou dostal psanou výhrůžku, že mi hodí do bytu Molotovův koktejl. Tak jsem napsal do ERRC, kontaktoval jsem se s Markem Pape, který byl zmocněncem v České republice. Konzultovali jsme situaci a nakonec mi z ERRC poradili, abych opustil Českou republiku. Nechtělo se mi. Šest malých dětí a jít někam do neznáma, to pro mě bylo něco jako smrt. V té době jsem ze strachu nespal doma s rodinou. Když jsem nahlásil policii, že budu u bratra, během deseti minut byli náckové u bratra. Když jsem nahlásil, že budu u sestry na té a té adrese, během deseti minut tam byli náckové. Z toho důvodu jsem kontaktoval ERRC, tam byl určitý svazek policajtů a nácků. Někdo jim musel podávat informace. Možná tam byla určitá známost...
O sebe jsem strach neměl. Ale měl jsem obrovský strach o mé malé děti. Šest malých dětí. Tam už nebylo co riskovat. Musel jsem utéct. V roce 1998 jsem přijel do Doveru. Tam jsem vypovídal sedm hodin v kuse. Na emigračním oddělení, kde se mě vyptávali, z jakých důvodů, co mě k tomu vedlo, co jsem dělal v ČR... Bylo to pro mě těžké. Pak mě pustili, ubytovali na hotelu v Doveru. Po třech dnech pro mě přijel advokát. Přestěhoval mě do bytu v Londýně. Azyl jsem dostal po třech měsících, ale s tím, že mi nevydali pasy, abych nemohl odjet domů. Pasy mi vrátili až po pěti letech.

Po roce v Anglii jsem šel na univerzitu. Tam jsem studoval lidská práva a humanitní vědy a úspěšně jsem prošel. Založil jsem organizaci pod názvem Europe Roma. Po čtyřech měsících byla volba a zvolili mě předsedou. Pak jsem se seznámil s Donaldem Kenrickem, známým spisovatelem, a Grattanem Puxonem, britským proromským aktivistou, založili jsme organizaci Transeuropean Roma federation. Udělali jsme překrásnou věc, dodnes na to vzpomínám, pod názvem Civil Right Movement jsme požádali organizace i soukromé osoby, aby přispěly na autobus, se kterým jsme následně jezdili po celé Británii i Irsku a demonstrovali jsme proti zavádění voucherů pro azylanty. Po třech měsících, kde jsme odevzdali veškeré petice, byly vouchery zrušené.
V Británii mě pozvalo ministerstvo vnitra a královna Alžběta II. na memoriál o holocaustu. To bylo poprvé v historii, kdy se této akce zúčastnila i královna. Já jsem tam byl pozvaný za naší organizaci jako zástupce Romů ve Velké Británii. Byla to pro mě obrovská pocta.
V roce 2008 jsem přijel do ČR za synem. V té době došlo ke žhářskému útoku ve Vítkově, k útoku na rodinu malé Natálky. Čtyři neonacisté si tenkrát náhodně vyhlíželi Romy, kterým chtěli ublížit, a našli právě byt těch rodičů a babičky malé Natálky, kteří bydleli v jednom domě na okraji Vítkova. Kolem půl osmé večer vhodili oknem dovnitř láhev. Ne jednu láhev, ale čtyři lahve. Ale jedna zápalná lahev spadla přímo na malou Natálku spící pod dekou a ta deka začala hořet a holčička utrpěla velmi těžké popáleniny a byla v ohrožení života. Společně s Markusem Pape jsme jeli do Vítkova navštívit poškozenou rodinu.

Když jsem k nim přišel, to jsem prostě už nemohl, tak jsem se rozbrečel! Starosta totiž dal celou rodinu bydlet do psího útulku. Tak jsme napsali všem lidem ohledně pomoci. Jezdil jsem za malou Natálkou do nemocnice. Když byla z nemocnice propuštěná a bydlel jsem ještě zde, vozil jsem ji do Fakultní nemocnice Ostrava na přebaly a pro mastičky. Nakonec se nám podařilo získat nějaké peníze, tak jsme to investovali do bytu pro ně. Ale taky to nebylo snadné, protože se vědělo, že to je pro rodiče od Natálky, romskou rodinu, takže jim nikdo nechtěl byt prodat. Nakonec jsme našli kolegu, který nebyl

Rom, ten ten byt koupil a rodině ho daroval. Což lidi nepochopili, že to je malé nevinné dítě. Těžce se mi o tom mluví.
Pak jsem se na vlastní oči zúčastnil soudu s nimi. Já jsem reprezentoval matku malé Natálky u soudu. Bylo to poprvé v historii, kde Rom reprezentoval Roma a kde náckové dostali dvaadvacet let. S výjimkou jednoho, který spolupracoval a napsal jim omluvný dopis. Ten dostal dvacet let. Když přišel svědek, dobrovolný hasič, a viděl tam ty nácky, tak se bál před nimi vypovídat a omdlel. Takže jsme mu museli dát vodu a vzkřísit ho. Pak tam přišel další a ten se bál vypovídat, takže jsme ho museli dát do vedlejší místnosti a vypovídal přes mikrofon. Popsal veškeré události, co se odehrávaly. Oni dokonce zaútočili i na policejní stanici, kde hodili i barvu na dveře, malovali tam všelijaké znaky. Vyšlo dokonce najevo, že tam plánovali zůstat a vyčkat, než rodina vyleze ven a chtěli je všechny postřílet. Tak to mě dožralo nejvíc.

Její maminka se soudu nezúčastňovala, až závěrečných řečí, kde řekla, že se vzdává veškerých práv na odškodnění, jen kvůli tomu, aby ti neonacisté byli tvrdě potrestaní. Což každý si u soudu myslel: „Jo, Cikánka, tak ta bude chtít peníze.“ Ale není to tak. Víte, my Romové nejsme na peníze, i když peníze jsou základ života. Ale máme romské srdce. A to je pro nás důležité. Umíme dát lásku. Víme, co to je člověk. A proto se taky staráme o budoucnost našich dětí.
Těžce se mi o tom povídá. Vzpomínky. Je to hrozné, co se tady odehrálo. Více než čtyřicet romských obětí padlo za demokracii. Nikdo si to neuvědomuje. Když se člověk bude bát a nebude mít svobodu slova, tak je to o ničem a můžeme to tu uzavřít, není koho zastupovat.